

Інноваційна методична культура майбутнього педагога як пріоритетна складова частина його професійної компетентності

Висвітлено деякі аспекти сутнісної характеристики інноваційної методичної культури майбутнього педагога. Уточнено дефініції понять «педагогічна культура», «професійно-педагогічна культура» та їх співвіднесеності з феноменом «методична культура». Закцентовано увагу на аналізі структури інноваційної методичної культури майбутнього педагога як діалектичної єдності мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісно-творчого й рефлексивного компонентів та відповідних професійних компетенцій.

Ключові слова: інноваційна методична культура, майбутній педагог, педагогічна культура, професійно-педагогічна культура, професійна компетентність, компетенції.

Постановка наукової проблеми та її значення. Методологія освіти сьогодні спрямовує вектор свого розвитку від «людини освіченої» до «людини культури», що вимагає передусім переосмислення й удосконалення змісту та технологій професійної освіти, які характеризуються культурологічною і гуманістичною спрямованістю, орієнтовані на забезпечення оптимальних умов для активізації механізмів розвитку й саморозвитку особистості учня, студента, їхнього творчого потенціалу.

Сучасний педагог повинен уміти проектувати розвивальне соціально-культурне середовище, визначальним чинником якого є культура, включатися в інноваційні процеси в освітній сфері, орієнтуватися у варіативному змісті освіти. Це стимулює його до активізації інноваційної діяльності, підвищення рівня своєї педагогічної культури, що не можливе без розвитку її методичної сфери, оскільки «справжня освіта полягає не в передачі новому поколінню того готового культурного змісту, який складає особливість покоління освіченого, але лише в повідомленні йому того руху, продовжуючи який, воно могло б виробити свій власний зміст культури» (С. Гессен). При цьому надзвичайно важливо, щоб механізм «повідомлення цього руху», тобто методичний компонент професійної культури педагога, йому відповідав. А враховуючи позиції інноваційної освіти, яка визначає підвищені вимоги до професійної компетентності педагога, потрібний перехід на новий рівень професійного мислення, що виражається в трансформації традиційної методичної культури в інноваційну методичну культуру.

Відтак, цілком правомірно стверджувати, що домінантною проблемою сьогодення є формування інноваційної методичної культури педагога як однієї зі складових частин його фахової культури, як культури конструктивно-творчої професійної діяльності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. О. Бондаревська, І. Ісаєв, В. Сластьонін, Н. Шеховська та ін. засвідчують активний розвиток культурологічного напрямку, де розглядаються умови, розкриваються зміст і механізми формування різних компонентів професійно-педагогічної культури вчителя: методологічний (В. Краєвський, В. Сластьонін, В. Тамарін, А. Ходусов); психологічний (Н. Ліфінцева); технологічний (М. Левіна) та ін.

Зауважимо, що професійна культура педагога загалом та основні її складники інтенсивно досліджуються психолого-педагогічною наукою (С. Архангельський, О. Бондаревська, Н. Кузьміна, М. Левіна, А. Міщенко, В. Сластьонін, С. Щербаков та ін.) як проекція загальної культури, що виявляється в системі особистісно-професійних якостей та специфіці педагогічної діяльності.

Останні наукові розвідки присвячені й різним аспектам методичної освіти педагога, де зацентовано увагу на взаємодії педагогіки й методики (І. Гребенев, М. Успенський); на вдосконаленні методичної підготовки вчителя початкової школи через розроблення системи методичних дій (А. Артемов, Л. Воловичева, В. Овчиннікова, М. Соловейчик та ін.), формування загальнометодичних умінь як умов професійної підготовки вчителя-класовода (Г. Бельтюкова, Н. Істоміна, Л. Чернова та ін.), обґрунтування діагностики методичної готовності вчителя (Л. Нестеренко). Водночас констатуємо, що культурологічний аспект як чинник модернізації методичної освіти майбутнього педагога недостатньо задіяний. У зв'язку із цим особливо значущим нам видається якісно нове наукове осмислення суті методичної культури майбутнього педагога в інноваційному ракурсі, розгляд її змістовних характеристик, що, власне, і є **метою** дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Передусім звертаємо увагу на те, що в педагогічних дослідженнях (О. Бондаревська, В. Гриньова, Т. Іванова, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін.) методична підготовка майбутнього педагога аналізується в основному з позиції діяльнісного підходу. Це здебільшого призводить до ототожнення поняття «методична культура» з професійною діяльністю педагога, а сам процес формування методичної культури нерідко зводиться до освоєння структури педагогічної діяльності. До того ж простежується змішування понять «професійна культура» та «педагогічна культура». Відтак, на нашу думку, потребує уточнення дефініція досліджуваного феномена, зокрема щодо понять «педагогічна культура», «професійно-педагогічна культура».

Існує думка (Т. Іванова), що термін «педагогічна культура» ширший ніж «культура професійна», оскільки «педагогічна культура – це синтез духовного й професійного в людині, а головне, саме сформованість педагогічної культури дасть змогу передати, прищепити, сформувати ці якості у представників будь-якої професії» [5, с. 40].

Конструктивною нам видається позиція О. Бондаревської, яка, розглядаючи педагогічну культуру як якісну характеристику особистості, стверджує, що «вона є універсальним феноменом, властивим усім суспільним об'єктам на різних рівнях їхньої життєдіяльності і стосунків» [3, с. 26]. Тобто цілком очевидно, що носіями педагогічної культури є суб'єкти, які займаються педагогічною практикою і на фаховому рівні, і на непрофесійному.

Стосовно поняття «професійно-педагогічна культура», то ми солідарні з твердженням науковців (А. Барабанщиков, Т. Іванова, О. Кіліченко, І. Княжева, І. Пальшкова та ін.), що цей феномен відображає інтегративну сутність особистості педагога й пояснює специфіку педагогічної діяльності осіб, які займаються нею на професійному рівні; він акумулює лише ту частину досвіду педагогічної культури, котра здійснюється за вимогами і в системі інституалізованої суспільної взаємодії... [6].

Заслуговує на увагу засадниче твердження А. Барабанщикова щодо розуміння професійно-педагогічної культури як певного ступеня оволодіння спеціалістом педагогічного досвіду людства, ступеня його довершеності в педагогічній діяльності, як рівня розвитку його особистості, що включає систему професійно-педагогічних якостей, педагогічну ерудицію, інтелігентність, педагогічну майстерність, педагогічне спілкування і поведінку, потребу в самовдосконаленні [1].

Зауважимо, в педагогічній теорії серед аспектів культуровідповідної освіти педагога виокремлено методичну культуру (І. Артемьева, О. Бігич, Н. Морзе, Н. Нікуліна та ін.) як інтеграційну якість, що характеризує його здатність до вирішення професійних завдань, самовдосконалення і рефлексії, конструювання продуктивних стосунків з учнями, яке ґрунтується на індивідуальних особливостях і властивостях особистості (В. Малеев).

У контексті реформаційних освітніх процесів, високих технологій та інноваційного розвитку, на нашу думку, саме методична культура педагога посилює принципово інше ставлення до трансформації педагогічної теорії і практики, його професійної компетентності, мотивованого прагнення до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчого й відповідального ставлення до справи. При цьому особливу роль у процесі професійного самовдосконалення педагога відіграє його інноваційна діяльність. Ми виходимо з того, що сутність феномену «інноваційна діяльність» віддзеркалює не тільки особливості процесу оновлення, внесення нових елементів у традиційну систему освітньої практики, а й органічно включає в себе характеристику індивідуального стилю діяльності педагога-новатора, в тому числі його методичної культури. Відтак, на наш погляд, правомірно говорити про інноваційну методичну культуру.

Структурно інноваційну методичну культуру можна представити як діалектичну єдність таких компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісно-творчого та рефлексивного. Акцентуємо увагу на тому, що в рамках інноваційної методичної культури можна виділити певні професійні компетенції, які характеризують кожен із названих компонентів.

Принагідно зазначимо, що компетентність характеризує ступінь включення майбутнього педагога в активну діяльність, здатність ефективно розв'язувати конкретну ситуацію, мобілізувати при цьому знання, уміння, досвід, поведінкові відносини та цінності, тобто на перший план виходить категорія «здатності до дії» як уміння використовувати знання в практичній діяльності.

Щодо компонентного вияву, то стимулювання і розвиток, зокрема мотиваційно-потребнісної та ціннісної сфер педагогів, слугують чинником динамічного розвитку його інноваційної методичної культури, оскільки в ситуації, коли побудована система дидактичних засобів навчання не орієнтована на мотивацію, на глибинне розуміння й освоєння професійно значущих компетенцій, не забезпечується розвиток інноваційного мислення педагога, готовності до творчого розв'язання педагогічних завдань.

Когнітивний компонент інноваційної методичної культури синтезує сукупність професійно-методичних компетенцій методологічної, психолого-педагогічної та предметної спрямованості, що визначає ступінь теоретичної готовності майбутнього педагога [2]. При цьому методологічна спрямованість когнітивного компонента інноваційної методичної культури виражається в здатності педагога реалізувати комплексний підхід до проектування і впровадження інновацій у системі освіти, у розвитку особистості як певної когнітивної парадигми, що формується на базі наявних культурних освітніх парадигм, за яких світогляд і поведінка визначаються характером сприйняття, розуміння й засвоєнням отриманої професійно-педагогічної інформації. Відтак, нова наукова парадигма дає змогу здійснювати інноваційний підхід до методично правильного висунення цілей і завдань, визначення змісту курсу, що викладається, розроблення нової ефективної системи використання методів, форм і засобів організації навчального процесу, тобто загалом реалізуючи психолого-педагогічну спрямованість когнітивної компетентності інноваційної методичної культури вчителя.

Компетенції, що входять до складу операційно-діяльнісного компонента інноваційної методичної культури майбутнього педагога, припускають освоєння сучасних, передусім активних форм і методів навчання з використанням новітніх технологій, технічних засобів. Вони забезпечують практичне оволодіння прийомами проблемного навчання, навчальними, діловими, організаційно-діяльними іграми, тренінгами, дискусійними прийомами, методами проектів і кейсів. Водночас формуються вміння самостійно шукати, аналізувати й відбирати необхідну інформацію, організувати, перетворювати, зберігати і передавати її [2].

Рефлексивний компонент інноваційної методичної культури представлений розумінням рефлексії як процесу осмислення майбутнім педагогом основ своєї діяльності, під час якого здійснюються оцінювання і переоцінка своїх власних здібностей, планування і коригування дій, формування культурних настанов. Він акумулює, відповідно, такі компетенції: бачити в педагогічній ситуації проблему й оформляти її у вигляді педагогічних завдань; при постановці педагогічного завдання орієнтуватися на учня як на суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності, що активно розвивається, має власні мотиви й цілі; здатність зробити предметом аналізу кожен свій педагогічний крок; конкретизувати і структурувати проблему; «розсунути горизонти практики» і побачити нові проблеми, які впливають із попереднього досвіду; тактично мислити, тобто конкретизувати педагогічні завдання в тактичні (поетапні) й оперативні, приймати оптимальне рішення в умовах невизначеності, гнучко перебудовуватися в міру зміни ситуації, а саме:

- «версійно» мислити, тобто мислити припущеннями, гіпотезами, версіями;
- здатність працювати в системі «паралельних цілей», створювати «поле можливостей» для педагогічного маневру;
- уміння в ситуації дефіциту часу приймати гідне рішення для виходу з важких педагогічних ситуацій;
- аналізувати педагогічну ситуацію в динаміці її розвитку, бачити близькі й віддалені результати;

- використовувати різноманітні теорії для осмислення власного досвіду;
- аналізувати й акумулювати у своєму досвіді кращі зразки педагогічної практики;
- комбінувати елементи теорії і практики, щоб отримати ціле, що має новизну знання;
- об'єктивно й неупереджено оцінювати педагогічні факти і явища;
- уміння доказово, аргументовано, ясно і дохідливо викладати свою точку зору [4].

Висновки. Крізь призму зазначеного вище узагальнюємо, що оволодіння майбутнім педагогом інноваційною методичною культурою не означає його відмови від основ традиційної методичної культури, а виражається в її переході на якісно новий рівень, що характеризується зміною про-фесійної свідомості, збереженням динамічної єдності традицій, сучасності і новацій.

Джерела та література

1. Барабанщиков А. В. Проблемы педагогической культуры преподавателей вузов. К вопросу о сущности педагогической культуры / А. В. Барабанщиков // Сов. педагогика. – 1981. – № 7. – С. 45–51.
2. Бережная Т. Н. Инновационная методическая культура учителя начальных классов : монография / Т. Н. Бережная, Т. Н. Таранова. – Ставрополь : [б. и.], 2010. – 215 с.
3. Бондаревская Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1999. – № 3. – С. 37–43.
4. Дудникова Н. Д. Идеальное в педагогике как условие подготовки педагогических кадров : монография / Н. Д. Дудникова, Т. Н. Таранова. – Ставрополь : АльфаПринт, 2009. – 145 с.
5. Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя : монография / Т. В. Иванова. – Киев : ЦВП, 2005. – 282 с.
6. Пальшкова І. О. Педагогіка: професійно-педагогічна культура вчителя : навч. посіб. / І. О. Пальшкова. – К. : Слово, 2011. – 192 с.

Прима Раиса. Инновационная методическая культура будущего педагога как приоритетная состав-

ляющая его профессиональной компетентности. В статье отображены некоторые аспекты сущностной характеристики инновационной методической культуры будущего педагога. Уточнены дефиниции понятий «педагогическая культура», «профессионально-педагогическая культура», их соотносительность с феноменом «методическая культура». Акцентируется внимание на анализе структуры инновационной методической культуры будущего педагога как диалектического единства мотивационно-ценностного, когнитивного, операционно-деятельностного, личностно-творческого и рефлексивного компонентов, а также соответствующих профес-сиональных компетенций.

Ключевые слова: инновационная методическая культура, будущий педагог, педагогическая культура, профессионально-педагогическая культура, профессиональная компетентность, компетенции.

Prima Raisa. Innovative Methodological Culture of a Future Teacher as a Priority Part of the Professional Competence. Some aspects of essential characteristics of innovative methodological culture of a future teacher are highlighted in the article. The definitions of the terms «pedagogical culture», «professional and pedagogical culture» are specified together with their correlated phenomenon «methodological culture». Much attention is paid to the structural analysis of the innovative methodological culture of a future teacher as the dialectical unity of motivational, cognitive, productive, personal and reflexive components and corresponding professional competences.

Key words: innovative methodological culture, future teacher, professional and pedagogical culture, professional competence, competences.

Стаття надійшла до
редколегії
25.06.2014 р.